

บทที่ 1

บทนำ

วรรณกรรมเป็นสิ่งที่สะท้อนสภาพชีวิต สังคมและการเมือง เพราะเนื้อหาในวรรณกรรม ล้วนแต่เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นไปต่าง ๆ ของคนในสังคม ลักษณะทางการเมือง ในแต่ละยุคที่นักเขียนได้สร้างสรรค์ผลงานของตนให้ปรากฏ การศึกษาวรรณกรรมจึงเป็นแนวทางหนึ่งที่จะได้ศึกษาถึงสภาพชีวิต สังคมและการเมือง เมื่อนำมาผสมกับความรู้จากการศึกษาประวัติศาสตร์ จึงทำให้เห็นแง่มุมต่างๆ ของสภาพสังคมและการเมืองได้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น กำเนิดแห่งศิลปะและวรรณคดีนั้น คือชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ และชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์นี้เองที่กำหนดคสมองของศิลปินและนักเขียน¹ เมื่อศิลปะและวรรณคดีคือ ชีวิตความเป็นอยู่ที่เป็นจริงของมนุษย์ คือสิ่งที่ " ตั้งอยู่บนรากฐานแห่งการคลี่คลายขยายตัวทางเศรษฐกิจ " ของสังคม คือ " ผลงานประวัติศาสตร์ทั้งหมดของโลก ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน " หรือกล่าวย่อๆ ก็คือ ความเป็นจริงทางภววิสัย (Objective reality) ของมนุษย์นั่นเองเป็นแหล่งกำเนิดศิลปะและวรรณคดี²

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ระหว่าง พ.ศ. 2453 - 2468 เป็นยุคที่มีความเจริญทางด้านวรรณกรรมสูงสุด สาเหตุเนื่องมาจากพระประมุขของชาติ ทรงเป็นกวี มีพระอุปนิสัยรักการอ่าน การเขียน และทรงพระปรีชาสามารถทางด้าน

1 บรรจง บรรเจอดศิลป์ , ศิลปวรรณคดีกับชีวิต (กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์สายทิพย์ , 2524) , หน้า 3 .

2 เรื่องเดียวกัน , หน้า 7 .

การประพันธ์ ตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ พระราชนิพนธ์วรรณกรรมไว้เป็นจำนวนมาก สำหรับวรรณกรรมที่พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์ไว้นั้นมีแทบทุกประเภท เท่าที่รวบรวมจัดเป็นหมวดหมู่* มีไม่น้อยกว่า 200 เรื่อง... และจากการรวบรวมและค้นคว้าของอนุกรรมการรวบรวมค้นคว้าเกี่ยวกับพระราชนิพนธ์พระองค์ เมื่อปีพุทธศักราช 2527 พบว่า พระราชนิพนธ์ของพระองค์ทุกประเภทมีไม่น้อยกว่า 1,200 เรื่อง ซึ่งรวมทั้งวรรณกรรมต่างๆ พระบรมราชาบาท พระราชดำริ ฯลฯ..³ จากพระปรีชาญาณ ในทางการเมืองและในทางอักษรศาสตร์ จึงทรงได้รับพระสมัญญาภิไธยว่า " สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า " ซึ่งมีความหมายว่า ทรงเป็นพระมหากษัตริย์นักปราชญ์ นับเป็นพระนาม ซึ่งแสดงถึงพระเกียรติคุณ และพระปรีชาสามารถเป็นอย่างยิ่ง นอกจากนี้ยังทรงสนับสนุนให้ผู้อื่นแต่งหนังสือ และให้เสรีภาพในการเขียนหนังสืออย่างกว้างขวาง เกิดกวีที่มีชื่อเสียงมากมาย เช่น... กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ พระยาศรีสุนทรโวหาร หลวงธรรมาภิวัฒน์ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี พระยาอุปทิศศิลปสาร นายชิต บุรทัต แม้วัน เสฐียรโกเศศและนาคะประทีป ฯลฯ..⁴

* ดูเพิ่มเติมที่ภาคผนวก ก. , หน้า 198 .

3 ประยูร เบญจวงศ์ , " สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้ากับการพัฒนาภูมิปัญญาของสังคมไทย , " ว. วิทยบริการ 11 (พฤศจิกายน 2532) : 12 . (เรียงความชนะเลิศ ประกวดรางวัลที่ 2 เนื่องในสัปดาห์มหาธีรราชานุสรณ์ ประจำปี 2531)

4 สุวิทย์ สังโยคะ และประทีป เหมือนนิล , ประวัติวรรณคดีไทย (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์ , 2518) , หน้า 226 . (เอกสารประกอบการเรียน วิชาภาษาไทย อัดดับที่ 3 หมวดภาษาไทย วิทยาลัยครูเทพสตรี ลพบุรี)

นอกจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ฯ จะทรงเป็นกวีเอง และทรงชักชวนสนับสนุนให้ผู้อื่นแต่งหนังสือแล้ว ยังได้ทรงตราพระราชบัญญัติวรรณคดีสโมสร พ.ศ.2457 5 ขึ้น มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมวรรณกรรมของชาติ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นสาเหตุแห่งความเจริญของวรรณกรรมตลอดรัชกาลของพระองค์

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงการใช้วรรณกรรมของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงใช้พระนามแฝงแทนพระองค์ว่า " อิศวพาหุ " เป็นสื่อสำคัญในการเผยแพร่แนวความคิด และอุดมการณ์ทางการเมืองไปสู่ประชาชน เพื่อให้ประชาชนประพฤติ ปฏิบัติตามแนวทางที่พระองค์มีพระราชประสงค์ ตลอดจนศึกษาถึงปัจจัยที่ทำให้ " อิศวพาหุ " ใช้วรรณกรรมเป็นสื่อโดยนำภูมิหลังส่วนพระองค์ สภาพแวดล้อมทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ทั้งภายในและนอกประเทศมาประกอบการพิจารณา

2. เพื่อวิเคราะห์ถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมของพระองค์กับสังคมไทยในขณะนั้น โดยพิจารณาจากเนื้อหาในวรรณกรรมของ " อิศวพาหุ " ว่า มีเนื้อหาที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง เป็นไปในลักษณะใดบ้าง

3. เพื่อวิเคราะห์ถึงปฏิกิริยาตอบโต้ และผลกระทบของการใช้สื่อวรรณกรรมเพื่อเผยแพร่แนวความคิด และอุดมการณ์ทางการเมืองของ " อิศวพาหุ " ที่มีต่อประชาชน โดยพิจารณาจากผลกระทบของการใช้สื่อวรรณกรรมของ " อิศวพาหุ " ว่า มีผลกระทบต่อประชาชนไปในแนวทางใดบ้าง โดยเฉพาะการแสดงความคิดเห็นของประชาชนในการแสดงออกทางวรรณกรรมที่ได้ต่อบทกัวรรณกรรมของ " อิศวพาหุ "

ปัญหา และขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตของการวิจัยในเรื่องนี้ จะศึกษาโดยเน้นช่วงเวลารัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะทรงครองราชย์ตั้งแต่ พ.ศ. 2453 - 2468 ซึ่งระยะเวลาดังกล่าวได้ปรากฏวรรณกรรมอันเป็นสิ่งสำคัญในการเผยแพร่แนวความคิด และอุดมการณ์ทางการเมืองของพระองค์ไปสู่ประชาชน เพื่อให้ประชาชนประพฤติ ปฏิบัติเป็นไปตามแนวทางที่พระองค์มีพระราชประสงค์ แต่เนื่องจากวรรณกรรมของพระองค์มีเป็นจำนวนมากมายหลายร้อยเรื่อง และด้วยข้อจำกัดของเวลา จึงไม่สามารถศึกษาวรรณกรรมเหล่านั้นได้ทั้งหมด

ดังนั้นการวิจัยนี้ จึงศึกษาวรรณกรรมของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เฉพาะที่ทรงใช้พระนามแฝงว่า " อัสวาทุ " เท่านั้น เพราะพระนามแฝงนี้ทรงใช้เฉพาะวรรณกรรมพระราชนิพนธ์เกี่ยวกับชาติ บ้านเมือง ขณะที่พระองค์ทรงครองราชย์

การวิจัยในเรื่องนี้ประสบปัญหาในการรวบรวมวรรณกรรมของ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ฯ ที่ทรงใช้พระนามแฝง " อัสวาทุ " ให้ได้ทั้งหมด เพราะถึงแม้ว่ารายชื่อของวรรณกรรมของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ฯ ทรงพระราชนิพนธ์ไว้มีจำนวนมากมายก็ตามแต่ก็ไม่สามารถค้นพบ และยังสูญหายไปอีกเป็นจำนวนมากเช่นกัน

วรรณกรรมที่ทรงใช้พระนามแฝง " อัสวาทุ " เท่าที่สามารถค้นคว้ารวบรวมประกอบการศึกษาในงานวิจัยนี้มีทั้งหมด 32 เรื่องได้แก่

1. เมืองไทยจงดั้นเถิด	11. วังต้องค้ำใหม่
2. ยุทธภัย	12. การภายในเมืองจีน
3. พวกชีวแห่งบูรพทิศ	13. ทูรยศโดยอาชีวะ
4. กิจการของเบงกั้อย่อย	14. การเลือกคนเข้ารับราชการ
5. โคลนคิดลื้อ	15. ปัญญาชายคูลี (ชาวอเมริกา)
6. จดหมาย	16. เจ้าลัทธิ
7. ขอความเมตตา	17. ไม่ชอบไทย
8. รถลื้อมันคงกว่ารถสองล้อมิใช่หรือ	18. คำใช้แทนคำ " เอดิเตอร์ "
9. มะพร้าวต้นดก	19. ลัทธิเอาอย่าง
10. ถูกบังคับให้เป็นจีน	20. ความเข้าใจผิด

21. ความเป็นชาติโดยแท้จริง	26. ขอชวนท่านเป็นแมลงหวี่
22. ความเห็นเอกชน " เมื่ออ่าน
บทความคับแค้นแห่งพลเมือง "	27. ความกระจัดกระจายแห่งเมืองจีน
23. ตัวอย่างสำหรับนักพูดคนอังกฤษ
ช่างพูด จนต้องติดคุก 2 เดือน	28. เนื่องด้วยการมหาสงคราม
24. ความเพิกเฉยต่อความทุกข์เวทนา	29. อุตระกูร
25. ไทยผสม ! เป็นคนที่ไม่พึงปรารถนา	30. อัสวภายิต
	31. ไทยผสม
	32. ระวังผีผ่น !

(* หมายเหตุ หมายเลข 9 - 17 รวมอยู่ใน ความเห็น 9 เรื่องของอัสวพาหุ คัดจากหนังสือพิมพ์ไทย พ.ศ. 2458 - 2459 , หมายเลข 18 - 27 รวมอยู่ใน ความเห็น 10 เรื่องของอัสวพาหุ คัดจากหนังสือพิมพ์ไทย พ.ศ. 2458)

วิธีการดำเนินการค้นคว้าและวิจัย

การดำเนินการค้นคว้าและวิจัยในวิทยานิพนธ์นี้จะเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลทางด้านเอกสาร (Documentary Research) โดยอาศัยหลักฐานชั้นต้น (Primary Sources) ได้แก่ บทความที่ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ , วรรณกรรมพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงใช้พระนามแฝงว่า " อัสวพาหุ " บางเรื่อง ที่ปรากฏเป็นพระราชหัตถเลขา แต่ส่วนใหญ่ได้ตีพิมพ์ลงในหนังสือพิมพ์ และหลักฐานชั้นรอง (Secondary Sources) ได้แก่ หนังสือ วิทยานิพนธ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วนำมาเสนอแบบพรรณณาวิเคราะห์ (Analytical Description) โดยมีแหล่งค้นคว้าที่สำคัญ คือ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ หอวิชาการจุฬาลงกรณ์ หอสมุดกลางจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หอสมุดคณะอักษรศาสตร์ หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1. ทำให้ทราบถึงการใช้วรรณกรรม เพื่อเป็นสื่อสำคัญในการเผยแพร่แนวความคิด และอุดมการณ์ทางการเมืองไปสู่ประชาชนของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงใช้พระนามแฝงว่า " อัสวพาหุ "
2. เพื่อเป็นการใช้หลักฐานประเภทวรรณกรรมกับประวัติศาสตร์ เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจในประวัติศาสตร์สังคม และการเมืองในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

แนวความคิดเบื้องต้นในการวิจัย

ในส่วนนี้จะเสนอแนวความคิดเบื้องต้นในเรื่องต่าง ๆ ที่สำคัญเพื่อเป็นพื้นฐานที่จะนำไปสู่ความเข้าใจในเนื้อหา สารของวิทยานิพนธ์เรื่องนี้มากขึ้น ได้แก่

1. ความหมายและความสำคัญของวรรณกรรม
2. พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับพระราชกรณียกิจในการประพันธ์
3. ความสำคัญของพระนามแฝง
4. ความหมายของแนวความคิดและอุดมการณ์ทางการเมือง

1. ความหมายและความสำคัญของวรรณกรรม

คำว่า วรรณกรรม มีปรากฏครั้งแรกใน พ.ร.บ. คุ้มครองศิลปและวรรณกรรม พ.ศ. 2475 เป็นคำที่ใช้ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Literary Work หรือ General Literature หมายถึง งานเขียนทุกชนิด ซึ่งไม่จำกัดว่าจะมีคุณสมบัติครบถ้วนตามลักษณะวรรณคดีหรือไม่ วรรณกรรม หมายถึง งานเขียนในรูปบทกวีนิพนธ์ ร้อยกรอง และข้อเขียนทั้งหมดที่ใช้ภาษาร้อยแก้ว ได้แก่ บทความสารคดี, นวนิยาย, เรื่องสั้น, เรียงความบทละคร, บทภาพยนตร์, บทโทรทัศน์, คอลัมน์ต่าง ๆ ในหนังสือพิมพ์ รวมทั้งวรรณกรรมที่เล่าสืบกัน

มาด้วยปาก เช่น นิทานพื้นเมือง บทเพลงต่าง ๆ ⁶

วรรณกรรมหมายถึง หนังสือทั่ว ๆ ไป โดยไม่จำกัดว่าเป็นหนังสือประเภทใดประเภทหนึ่งโดยเฉพาะ ส่วนจะมีค่าน้อยเพียงใด จัดเป็นวรรณคดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับว่า วรรณกรรมนั้นเขียนได้ถึงขั้นวรรณศิลป์หรือไม่ เท่านั้นเอง ⁷

จะเห็นได้ว่า คำจำกัดความเกี่ยวกับวรรณกรรมนั้นมีอยู่เป็นจำนวนมาก แต่หากพิจารณาถึงความหมายของวรรณกรรมจริง ๆ แล้ว จะไม่มีความหมายตรงกับคำจำกัดความของผู้ใดผู้หนึ่งโดยเฉพาะเลย แต่อาจจะสรุปคำจำกัดความโดยยึดเอาแนวความคิดของผู้รู้หลายท่านมาประมวลเข้าได้ เป็นความหมายว่า วรรณกรรมหมายถึง งานเขียนที่เกิดขึ้นจากอารมณ์สะท้อนใจและมีศิลปะในการนำเสนอ ทั้งในด้านความรู้ความคิด ความสะท้อนใจด้วยการถ่ายทอดเป็นภาษาทั้งร้อยแก้ว และร้อยกรอง ไม่จำกัดรูปแบบและเนื้อหา ⁸

⁶ เบญจมาศ พลอินทร์ , แง่คิดจากวรรณคดีและวรรณกรรม (กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์ , 2525) , หน้า 7.

⁷ บำรุง สุวรรณรัตน์ และชูศักดิ์ เอกเพชร , วรรณกรรมสังคมและการเมือง (กรุงเทพฯ ฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์ , 2523) , หน้า 8.

⁸ สมพร มั่นตะสูตร , วรรณกรรมสังคมและการเมือง (กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์ , 2524) , หน้า 7.

วรรณกรรม : ศิลปะในการสื่อสารทางสังคม

วรรณกรรมเป็นศิลปะแขนงหนึ่ง ซึ่งมีผู้อธิบายสาเหตุไว้ต่าง ๆ นานา ทางอินเดีย เชื่อว่าศิลปะวรรณกรรมเกิดขึ้นจากอารมณ์สะท้อนใจ ทางกรีกเชื่อว่าเกิดขึ้นจากการที่มนุษย์ ร่ายรำเพื่อบูชาเทพเจ้า จิตร ภูมิศักดิ์ กวี - นักคิด - นักเขียนของไทย (ในทัศนะของคน รุ่นใหม่) มีความเห็นว่าศิลปะวรรณกรรมคือ ผลิตรกรรมที่เกิดขึ้นโดยฝีมือมนุษย์ เกิดขึ้น โดยมีพื้นฐานและที่มาอันแน่นอนคือ ความชัดเจนที่ได้มาจากการต่อสู้ของมนุษย์ . . . ในชีวิตของมนุษย์และชีวิตของมวลมนุษยชาติการต่อสู้ของชีวิตมีอยู่เพียงสองด้านเท่านั้น นั่นคือ การต่อสู้ของชีวิตในทางธรรมชาติด้านหนึ่ง และการต่อสู้ของชีวิตในสังคม อีกด้านหนึ่ง 9

เมื่อวรรณกรรม คือศิลปะ ผลงานทางวรรณกรรมที่ว่านี้น่าจะจัดได้ว่ามีลักษณะของ " การสื่อสาร " และจะแปรสภาพเป็น " การสื่อสารทางสังคม " เมื่อผู้สร้างงานนั้น ออกเผยแพร่ต่อมหาชน การสื่อสารจึงมิใช่เป็นไปในรูปของบุคคลต่อบุคคล (Interpersonal) แต่อาจเรียกได้ว่าเป็น การสื่อสารทางสังคม (Social Communication) ได้ในลักษณะหนึ่ง เพราะงานชิ้นนั้นได้กลายเป็นสมบัติส่วนรวมของมหาชนไปแล้ว อาจมีลักษณะเป็นสากลที่ พองจะสะท้อนความรู้สึกของคน อีกเป็นจำนวนมากได้ 10

9 ชลธิชา กลัดอยู่ , " วิวัฒนาการร้อยกรองของ จิตร ภูมิศักดิ์ . " ใน วรรณคดีของปวงชน (กรุงเทพฯ ๑ : ฝ่ายวิชาการองค์การบริหาร สโมสรนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2517) , หน้า 154.

10 เจตนา นาควัชระ , เพื่อความอยู่รอดของมนุษยศาสตร์ : รวมบทความทางวิชาการ(2525 - 2532) (กรุงเทพฯ ๑ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2532) , หน้า 176.

นอกเหนือไปจากสาระอันทรงคุณค่าของวรรณกรรมแล้ว ศิลปะแห่งการใช้ภาษาของวรรณกรรม หรือที่เรียกกันว่า วรรณศิลป์ อันเป็นภาษากลางที่ผู้สร้างผลงานวรรณกรรมนำมาหลอมให้เป็นสื่อเฉพาะของตนย่อมจะมีลักษณะบางประการที่แตกต่างจากภาษาที่ใช้ในชีวิตประจำวัน สามารถที่จะสร้างความประทับใจให้แก่ผู้รับข้ามยุคข้ามสมัยข้ามถิ่นที่ และในบางครั้งก็ข้ามชาติ ข้ามภาษาได้ 11

วรรณกรรมเป็นสิ่งที่ผูกพันอยู่กับสังคม และวรรณกรรมทำหน้าที่ในการสื่อสารทางสังคมเมื่อมีความเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ดี หรือความเปลี่ยนแปลงในด้านของการสื่อสารทางสังคมที่ดี ย่อมจะต้องมีผลกระทบต่อวรรณกรรม และอาจนำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงทางวรรณกรรมได้ด้วย

ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับสภาพสังคมและการเมือง

วรรณกรรมเป็นงานสร้างสรรค์ของมนุษย์จึงมีความสัมพันธ์กับสังคม และสิ่งแวดล้อม เพราะสังคมและสิ่งแวดล้อม ย่อมมีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิดของผู้รังสรรค์วรรณกรรม และแสดงออกในบางส่วนของวรรณกรรม จึงอาจกล่าวได้ว่าวรรณกรรมเป็นงานที่อยู่ใต้อิทธิพลของเงื่อนไข และปัจจัยต่าง ๆ ของสังคม ทั้งรูปแบบและเนื้อหาของวรรณกรรมย่อมผูกพันอยู่กับสังคม เป็นปัจจัยที่เอื้อแก่กันและกัน

วิทยากร เชียงกูล กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า

" แรกที่สุดศิลปะกำเนิดขึ้นมาเพื่อรับใช้การดำเนินชีวิต มิได้เกิดมาเพราะว่าคนต้องการความไพเราะงดงามแต่อย่างใด หากเกิดจากความปรารถนาความบันเทิงที่จะเรียกร้องและปกป้องให้เผ่าพันธุ์ของตัวดำรงอยู่ได้ บรรดาความงาม ความไพเราะเป็นเพียงผลที่ได้ตามมาภายหลัง "

คำกล่าวของวิทยากร เชียงกูล สรุปได้ง่าย ๆ และสั้น ๆ ที่สุดว่าวรรณกรรมย่อมเกิดมาเพื่อรับใช้การดำเนินชีวิตในรูปของศิลปะ และในฐานะที่วรรณกรรมเป็นแขนงหนึ่งของศิลปะ วรรณกรรมจึงเป็นผลิตผลที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อที่จะสะท้อนสภาพของชีวิตและสังคมออกมาเพื่อสังคม ความสัมพันธ์ของวรรณกรรมกับสังคมจึงมีต่อกันอย่างเหนียวแน่นจนมีผู้กล่าวว่าให้ดูวรรณกรรมจากสังคมและในทำนองเดียวกัน ถ้าจะดูสังคมก็ให้ดูจากวรรณกรรม 12

ความสัมพันธ์ของวรรณกรรมกับสังคมนั้นพอจะสรุปได้ว่ามี 4 ลักษณะ ดังนี้ 13

1. ชีวิตและสังคมเป็นบ่อเกิดของวรรณกรรม และวรรณกรรมมีส่วนพัฒนาแนวทางของสังคมในบางระดับ

2. วรรณกรรมเป็นกระจกส่องภาพของสังคมในแต่ละยุค และบันทึกไว้เป็นหลักฐานเพื่อให้คนรุ่นหลังได้มองเห็นชีวิตในบางแง่มุมที่ประวัติศาสตร์มิได้บันทึกไว้

3. บทบาทของวรรณกรรมในแง่ที่มีอิทธิพลต่อสังคมทั้งบวกและลบ นั้นหมายถึงว่า ผู้สร้างผลงานวรรณกรรมมีเป้าหมายในการสร้างวรรณกรรมเพื่อสนับสนุนส่งเสริมระบบสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมือง... แต่ในขณะเดียวกัน อาจมีวรรณกรรมบางเรื่องที่ทำลายสังคมแม้ว่าผู้สร้างวรรณกรรมจะไม่ได้ตั้งใจก็ตาม

12 วิทยากร เชียงกูล , " วรรณกรรมกับสังคม , " วารสารวรรณศิลป์ขององค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (กรกฎาคม 2516) : 17 , อ้างถึงใน สมพร มั่นตะสูตร , วรรณกรรมสังคมและการเมือง (กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์ , 2524) , หน้า 1.

13 เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ " สุนทรียภาพในวรรณคดีไทย , " สรุปผลการสัมมนาวรรณคดีไทย , หน้า 67 , อ้างถึงในสมพร มั่นตะสูตร , วรรณกรรมสังคมและการเมือง (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์ , 2524) , หน้า 16

4. สังคมมีอิทธิพลต่อวรรณกรรมหรือนักเขียนในฐานะที่เป็นแหล่งรวมชีวิต วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และระเบียบปฏิบัติต่าง ๆ ซึ่งนักเขียนย่อมจะนำไปเป็น วัตถุดิบในการเขียนเสมอ และงานเขียน จะมีลักษณะเนื้อหา รูปแบบอย่างไร ขึ้นอยู่กับปัจจัยทางสังคม ว่าขณะนั้นสังคมเป็นอย่างไร คนในสังคมประสงค์จะอ่านเรื่องราว ประเภทใด ผู้เขียนก็ต้องสร้างงานนั้นเพื่อสนองความปรารถนาของผู้อ่านอยู่เสมอ อิทธิพล ของสังคมที่มีต่อวรรณกรรมนั้น มีทั้งภายในภายนอก นั่นคือทั้งเรื่องของรูปธรรม เช่น การแต่งกาย พฤติกรรมต่าง ๆ และอิทธิพลภายใน นั่นคือความรู้สึกนึกคิดของคนในสังคม ที่มีต่อแนวความคิดของนักเขียน

คุณค่าของวรรณกรรมในการเป็นสื่อความคิด

วรรณกรรมมีประโยชน์เช่นเดียวกับประวัติศาสตร์ แต่มีรายละเอียดมากยิ่งขึ้นกว่า ทั้งนี้ โมรี พิเศษกุล และเทือก กุสุมา ณ อยุธยา ได้ชี้ให้เห็นลักษณะของวรรณกรรมกับ ประวัติศาสตร์ว่าเป็นเรื่องเล่าเช่นเดียวกัน แต่ประวัติศาสตร์จะบอกเพียงข้อเท็จจริง ส่วน วรรณกรรมจะให้รายละเอียดมากกว่า คือบอกถึงความรู้สึกนึกคิดด้วย อย่างเช่น ลิลิต ตะเลงพ่าย เป็นต้น กวีได้สร้างให้บุคคลในประวัติศาสตร์มาเป็นตัวละครในเรื่องอย่างมีชีวิต จิตใจ กวีได้แสดงถึงความรู้สึก อารมณ์ และรายละเอียดอื่น ๆ ที่ประวัติศาสตร์มิได้ บันทึกไว้ จึงนับว่าวรรณกรรมเป็นเรื่องที่ให้ประโยชน์ในด้านการแสดงภาพสังคม เหตุการณ์ บุคคลและอื่น ๆ ได้อย่างกว้างขวางมีประโยชน์ในทำนองเดียวกับการบันทึกเรื่องราวเหล่านั้น ได้เช่นประวัติศาสตร์ แต่มีเนื้อหาละเอียดมากกว่าประวัติศาสตร์ 14

14 ฐิตา วัฒนกุล , " แนวความคิดทางการเมืองในบทละครพระราชานิพนธ์ของ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ," (วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต แผนกวิชา ภาษาไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร , 2519) , หน้า 19.

แม้ว่าวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ เป็นบันทึกเรื่องราวของมนุษย์และเหตุการณ์ ที่ผ่านมาแล้วในอดีต แต่บันทึกของวรรณกรรมประเภทนี้ มีลักษณะแตกต่างกันทั้งในด้าน วิธีการ และ หลักวิชา ทั้งนี้เพราะวรรณคดีเป็นศิลปะมุ่งในเรื่องอารมณ์จินตนาการ และความงามไพเราะ เมื่อเวลาบันทึกไม่เน้นข้อเท็จจริงเพียงแต่แสดงออกมาในแง่ของการคิดงาม และเขียนงาม ส่วนประวัติศาสตร์เป็นเรื่องที่อิงข้อเท็จจริง มุ่งที่จะสืบสวนค้นคว้า และติดตามหาความจริง จึงมีวิธีบันทึกอย่างมีระเบียบวิธีการ เพื่ออธิบายสิ่งที่เกิดขึ้นและเหตุการณ์ ในอดีตที่เกิดขึ้น 15

" วรรณกรรมที่ดีก็คือ งานเขียนที่แสดงความคิดอันดีงาม ด้วยภาษาที่งดงาม " เรา อาจสรุปคุณค่าของวรรณกรรมอย่างกว้าง ๆ ออกได้เป็น 2 ประการคือ

1. คุณค่าอันเกิดจากความคิดที่ดีงาม
2. คุณค่าอันเกิดจากการใช้ภาษาที่งดงาม *

* 15 ประสิทธิ์ กาศย์กลอน , วรรณกรรมประวัติศาสตร์ (พระนคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช , 2532) , หน้า 3.

* อ่านรายละเอียดเพิ่มเติมใน บำรุง สุวรรณรัตน์ และชูศักดิ์ เอกเพชร , วรรณกรรม สังคมและการเมือง (กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์ , 2523) , หน้า 32.

คุณค่าของวรรณกรรมในการเป็นสื่อเพื่อเผยแพร่แนวความคิด และอุดมการณ์ทางการเมือง สามารถสะท้อนให้เห็นได้อย่างเด่นชัดในงานพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว " กล่าวได้ว่า สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้าทรงใช้ความเป็น " จอมปราชญ์ " ของพระองค์เสริมสร้างพัฒนาภูมิปัญญาของสังคมไทย เพื่อเผยแพร่แนวความคิดและอุดมการณ์ทางการเมืองอย่างได้ผล พระองค์ทรงใช้วรรณกรรมที่ได้ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นเป็นสื่อในการเผยแพร่ พร้อมทั้งปลุกใจและน้อมนำให้ประชาชนเกิดความรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ และมีความรู้สึกตามที่พระองค์มีพระราชประสงค์ " 16

2. พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับพระราชกรณียกิจในการประพันธ์

แม้ว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ จะทรงมีพระราชภารกิจในการบริหารประเทศ ซึ่งนับว่าเป็นงานที่หนักอย่างยิ่งก็ตาม แต่พระองค์ทรงสร้างวรรณกรรมไว้มากมาย ปรากฏว่าภายในระยะเวลาประมาณ 20 ปี ทรงพระราชนิพนธ์เรื่องราวต่าง ๆ ทุกชนิดไว้มากที่สุด ยิ่งกว่าบรรดานักประพันธ์ที่เป็นพระเจ้าแผ่นดินด้วยกัน ทั้งที่เป็นวรรณกรรมร้อยแก้ว และร้อยกรอง 17

16 ประยูร เบญจวงศ์ , " สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้ากับการพัฒนาภูมิปัญญาของสังคมไทย , " ว. วิทยบริการ 11 (พฤศจิกายน 2532) : 11.

17 ธิดา วัฒนกุล , " แนวความคิดทางการเมืองในบทละครพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว , " (วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต แผนกวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร , 2519) , หน้า 36.

เหตุที่ทรงนิพนธ์วรรณกรรมเป็นจำนวนมากมานั้น เป็นเพราะพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสนพระราชหฤทัยในทางอักษรศาสตร์มาตั้งแต่ทรงพระเยาว์ ขณะที่ยังทรงศึกษาอยู่ที่ประเทศอังกฤษ. . . ในเวลาที่ทรงว่างจากการเรียน หรือในระหว่างการไปท่องเที่ยวพักผ่อนในวันหยุดก็จะทรงอ่านหนังสือนิทานตามนิตยสาร (ซึ่งพระยาวิสุทธิ์ ฯ เห็นว่าเป็น " นิทานเหลว ๆ ") หรือแต่งบทละครมากกว่าที่จะออกไปเที่ยวเตร่ หรือเล่นกีฬาออกพระกำลังเช่น พระราชโอรสองค์อื่น ๆ 18 " . . . ถ้าจะพูดกันอย่างภาษาสมัยนี้ก็จะพูดว่า ทรงเป็นหนอนหนังสือโดยตรง งานชิ้นแรกที่ได้ทำชื่อเสียงให้แก่พระองค์ก็คือ ทรงพระราชนิพนธ์ประวัติศาสตร์ชิ้นหนึ่งเป็นภาษาอังกฤษ ชื่อ THE WAR OF THE POLISH SUCCESSION พิมพ์ออกจำหน่ายได้รับความนิยมนอย่างกว้างขวาง นอกจากนั้นก็ให้ทรงริเริ่มออกหนังสือนิตยสารให้ชื่อว่า " สามัคคีสาร " . . . " 19

18 กช. , ร. 5 ต. 49 / 8 , หนังสือพระยาวิสุทธิ์ ฯ กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว , 7 ตุลาคม ร.ศ. 117 (พ.ศ. 2441) , อ้างถึงใน มัทนา เกษมกล , " การวิเคราะห์ในเชิงประวัติศาสตร์เรื่องการเมือง และการปกครองในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453 - 2468) , " (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2517) , หน้า 41.

19 จมื่นอมรเศรษฐารักษ์ , พระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา , 2511) , 4 : 4.

สำหรับวรรณกรรมที่ทรงโปรดอ่านเช่น วรรณกรรมของวิลเลียม เชกสเปียร์ (William Shakespeare) กวีผู้ยิ่งใหญ่ของอังกฤษ ในภายหลังได้ทรงแปลวรรณกรรมที่มีชื่อเสียงของเชกสเปียร์ และนิพนธ์ขึ้นเพื่อนำมาแสดงละครแบบอังกฤษเช่น ละครเรียมย์เรื่อง เวนิสวานิช ทรงแปล และประพันธ์เป็นกลอน , ตามใจท่าน ทรงแปล และประพันธ์เป็นกาพย์ภาษาไทย , ละครโศกนาฏกรรม ที่เป็นที่รู้จักกันดีเรื่อง โรมิโอ และจูเลียต ฯ

เมื่อพระองค์เสด็จกลับจากประเทศอังกฤษแล้ว พระองค์ได้ประทับที่พระราชวังสราญรมย์ และทรงตั้งทวีปัญญาสมาคม พร้อมกับออกหนังสือ " ทวีปัญญา " อันเป็นหนังสือรายเดือน พระราชนิพนธ์ร่วมกับข้าราชการ และพระบรมวงศานุวงศ์ ซึ่งทรงชักชวนให้ช่วยกันเขียนเรื่องลง และอ่านกันในหมู่นักนิพนธ์หนังสือชั้นสูง 20

พ.ศ. 2461 เมื่อเสด็จขึ้นครองราชย์แล้ว ทรงออกหนังสือพิมพ์ดุสิตสมิต เพื่อเป็นการสอนให้มหาดเล็กได้รู้จักการทำหนังสือพิมพ์ และฝึกการเขียนเรื่องลงในหนังสือพิมพ์ควบคู่กับการฝึกหัดการปกครองด้วยดุสิตธานี และยังทรงสนับสนุนหนังสือพิมพ์รายวันดุสิตสมัย ดุสิตศักดิ์ หรือ ดุสิตรีคอร์ดเดอร์ (Dusit Recorder) ให้เป็นหนังสือพิมพ์ประจำดุสิตธานี . . . นอกจากจะทรงสนับสนุนหนังสือพิมพ์โดยตรงแล้ว ยังทรงสนับสนุนหนังสือพิมพ์อื่น ๆ โดยอ้อมอีกด้วยกล่าวคือ พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์บทความ กวีนิพนธ์ บทละคร ลงหนังสือพิมพ์อื่น ๆ เป็นประจำ ได้แก่ หนังสือพิมพ์รายเดือนสมุทรสาร จดหมายเหตุเสื่อป่า จดหมายเหตุราชนาวิสมาคม เป็นต้น 21

20 จมื่นอมรรตุมารักษ์ , พระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว , 4 : 5.

21 ธิดา วัฒนกุล , " แนวความคิดทางการเมืองในบทละครพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว " , หน้า 39.

บทพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงใช้พระนามแฝง " อัสวพาหุ " ส่วนใหญ่จะเป็นบทความลงในหนังสือพิมพ์ไทย ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์หลวงมีพระคลังข้างที่เป็นเจ้าของ ทรงอุปถัมภ์ให้ทำหน้าที่เป็นกระบอกเสียงของรัฐบาล วรรณกรรมของ " อัสวพาหุ " ไม่ว่าจะเป็นบทความประเภทปลุกใจ เรื่องเกี่ยวกับกิจการทหาร การสงคราม เหตุการณ์บ้านเมือง ทั้งในและนอกประเทศ เหล่านี้ได้แสดงถึงแนวความคิดและอุดมการณ์ทางการเมืองของพระองค์อย่างชัดเจน นอกจากนี้พระองค์ยังทรงพระราชนิพนธ์เรื่องราวต่าง ๆ ตอบโต้หนังสือพิมพ์อื่น ๆ ที่โจมตีพระองค์หรือรัฐบาลในหน้ากระดาษหนังสือพิมพ์ไทยด้วยถ้อยคำที่รุนแรง แต่พระองค์จะทรงใช้ถ้อยคำซึ่งประกอบไปด้วยเหตุผลที่แสดงให้เห็นคุณธรรมของพระองค์ว่า " ทรงเป็นนักหนังสือพิมพ์ที่แท้จริง " 22

ในระหว่างที่ทรงครองราชย์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงให้เสรีภาพแก่หนังสือพิมพ์อย่างเต็มที่ โดยให้แสดงความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ไม่ว่าจะเห็นด้านการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจและสังคม อย่างกว้างขวาง นับได้ว่าไม่มีสมัยใดที่หนังสือพิมพ์จะมีเสรีภาพมากเท่าสมัยพระองค์ ดังข้อความที่ปรากฏในบทความของพระองค์ตอนหนึ่งว่า

22 ทิพย์สุนทร นาคชน , " บทละครพุดร้อยแก้ว พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว , " (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2516) , หน้า 4.

" ข้าก้ก็เห็นว่าเขาหวังดีต่อชาติเช่นเดียวกับข้า .. คนเขียนหนังสือพิมพ์ ข้าเห็นว่าเขามีสปอร์ตติง สปริตติกว่าพวกต่อน้ำมะปลับปลับหลังตะโก อีกอย่างหนึ่งคนเขียนหนังสือพิมพ์เป็นเกมชนิดหนึ่ง แพ้ชนะไม่สำคัญหรือสนุกสนาน .. เราแรงไปเขาแรงมา บางทีก็นึกจนแต่แล้วสนุกพิลึก ... " ในรัชสมัยของพระองค์มีการออกหนังสือพิมพ์กันมาก และพระองค์ทรงสนับสนุนให้มีการออกหนังสือพิมพ์ เพราะพระองค์ทรงเล็งเห็นว่า ยังมีหนังสือพิมพ์มาก ประชาชนก็หูตากว้างขึ้น และปรากฏว่าในรัชสมัยของพระองค์มีหนังสือพิมพ์รายต่าง ๆ ทั้งที่เป็นภาษาไทยและภาษาต่างประเทศรวมถึง 149 ฉบับ 23

กล่าวได้ว่าตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงดำรงตำแหน่งพระบรมโอรสาธิราช จนกระทั่งเสด็จขึ้นครองราชย์ พระองค์ทรงใช้เวลาว่างส่วนใหญ่เพื่อทรงพระราชนิพนธ์งานวรรณกรรม พระราชกรณียกิจในการประพันธ์ประจำวันได้ทรงใช้เวลาที่ทรงว่างจากพระราชภารกิจในด้านอื่น ๆ แล้ว ทรงใช้เวลาว่างเช่นนี้ทุกวันไม่ว่าที่ใดก็ตาม พระองค์ต้องทรงหาเวลาเพื่อทรงพระราชนิพนธ์อยู่เสมอ

" เวลาเริ่มทำงานที่โต๊ะทรงพระอักษรนั้นก็หลังจากบรรทมตอนเช้า แต่คำว่าเช้าที่นี้เป็น เวลาว่างเช้า 11.00 น. ถึงเที่ยงวัน เพราะพระองค์จะเริ่มบรรทมเมื่อเวลาจวนสว่างเป็นประจำ ทรงใช้เวลากลางคืนเป็นกลางวันอยู่เป็นเช่นนี้จนเคยชิน ... ฉะนั้นเมื่อตื่นจากบรรทมตอนนั้นแล้วก็ใช้เวลาสงเสวยตามปรกติ พอเสร็จเรียบร้อยดีก็ใช้โต๊ะทรงพระอักษรเป็นที่ทรงพระราชสำราญ * ไปจนถึงเวลา 15.00 น. แปลว่าได้มีโอกาสในตอนแรกนี้ไม่ต่ำกว่า 3 ชั่วโมง ครั้นแล้วจึงเสด็จประทับเสวยพระกระยาหารกลางวัน ... หลังจากเสวยในระยนี้แล้วก็เป็นเวลาที้อากาศช้จะเย็นลง บางทีก็เสด็จลงทรงกีฬาบ้าง

23 ประยูร เบญจวงศ์ , " สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้ากับการพัฒนาภูมิปัญญาของสังคมไทย , " วิทย์บริการ 11 (พฤศจิกายน 2532) : 13.

* คือ เป็นเวลาที่ทรงหนังสือนั่นเอง

ประพาสาทางรถยนต์บ้าง หรือไม่ก็กลับเข้าทรงพระอักษรต่อไปอีก จนถึงเวลาเสวยกลางวัน
 คือประมาณ 21.00 น. ... จะมีเวลาทรงพระอักษรตอนนี้ไม่น้อยกว่า 4 ชั่วโมง ...
 จนถึงเวลาเสวยกลางวันจากการเสวยแล้วจึงจะเป็นเวลาที่ทรงหยุดพักผ่อนอีกกระยะหนึ่ง ...
 จะทรงใช้เวลาในการซ้อมละครบ้าง โขนบ้าง หรือมิฉะนั้นก็ให้ตกลงมาแสดงการเล่นเป็น
 กวามมุขให้ได้มีโอกาสพระสรวลบ้าง เล่นละครทายปริศนากันบ้าง หรือมิฉะนั้นถ้าไม่
 เสด็จออก ก็จะทรงไฟบริดจ์ หรือเกมไฟต่าง ๆ เป็นการภายในกับผู้ที่ทรงโปรดเป็น
 เฉพาะบุคคลแล้วเสวยเครื่องว่างตอนดึกอีกครั้งหนึ่ง ... รวมความแล้วเวลาส่วนใหญ่ที่
 ทรงใช้ไปในวันหนึ่ง ๆ นั้นก็จะเป็นที่โต๊ะทรงพระอักษรแทบทั้งนั้น พระองค์มิได้ปล่อย
 เวลาให้ผ่านไปเปล่า แม้จนกระทั่งเวลาที่เสด็จลงพระบังกคนหนัก ก็จะประทับทอดพระ
 เนตรนิตยสารฉบับภาษาอังกฤษชื่อ " Punch " คือหนังสือประเภทตลกขบขันเป็นการ
 ประจำ ... การที่ประทับอยู่ที่โต๊ะทรงพระอักษรเป็นเวลานาน ๆ ตั้ง คราวละหลาย ๆ
 ชั่วโมง มิได้ลุกขึ้นเสด็จพระราชดำเนินไปโน่นไปนี่บ้างเลย จึงไม่มีทางได้ออนพระ
 วรกายให้หายเมื่อยขบอย่างปฤชนธรรมชาติสามัญทำกัน ไข้แต่เท่านั้นพระองค์จะทรง
 หมกมุ่น แต่เรื่องการทรงพระอักษรลงบนแผ่นกระดาษ แม้จะมีเสียงอีกทีก็อะไร
 มารบกวนอยู่ใกล้ที่ประทับซึ่งพระอักษรอยู่นั้น ก็ได้ทรงแสดงอะไรออกมาแต่ประการใด
 ... ขณะนั้นพระองค์จะทรงเครื่องเขียนอยู่กับงาน งาน งาน เขียนหนังสือวันแล้ววันเล่า
 โดยมิได้เคยทรงหยุดงานที่พอพระราชหฤทัย สิ่งนี้แม้ข้าราชการทุกกระทรวงทบวงกรมจะ
 มีการหยุดทำงานกันทั้งวันเสาร์ วันอาทิตย์ ไคร ๆ เขาก็หยุดทำงานกันหมดทุกแห่ง
 ไม่มีหนังสือราชการตามปกติ ขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย แต่พระองค์มีงานพิเศษที่จะต้องทำ
 เป็นอันมาก นั่นคืองานพระราชนิพนธ์ต่าง ๆ ที่ทรงทำค้างมาจากวันก่อน ๆ ยิ่งวันไหน
 เป็นวันที่มีพระราชพิธีรีตอง ซึ่งเป็นเวลาที่จะต้องเสด็จตอนเช้าด้วยแล้ว วันนั้น ก็จะถูกลด
 เวลาบรรทมตามปกติให้น้อยชั่วโมงลง ... ทั้งนี้เพราะพระองค์มีพระทัยจดจ่ออยู่กับงาน
 เขียนหนังสือ พอทรงจับงานหนังสือเข้าเมื่อใด ก็ทรงลืมอะไร ๆ ทั้งหมด เปรียบ
 เสมือนเข้าสู่ภวังค์ฉะนั้น จะมียุ่งมากัด ไรจะมาต่อม ก็ไม่รู้พระองค์ ... คราวนี้ถึง
 คราวเสด็จไปพักแรมตามต่างจังหวัด ... รับสั่งให้ขนเอาเครื่องทรงพระอักษรทุกอย่างตาม
 เสด็จไปด้วย ... พอเสด็จไปถึงตำหนักที่ประทับแล้วก็ประทับเพลินอยู่กับโต๊ะทรงพระ
 อักษรเหมือนดังที่ทรงปฏิบัติอยู่ในกรุงเทพ ฯ แล้วทรงพระอักษรเป็นงานประจำ ผิดกับ
 ข้าราชการที่ตามเสด็จออกไป ต่างก็สนุกสนานสำราญ ท่องเที่ยวกัน ... พระองค์ทรง
 หมกมุ่นแต่งานหนังสือเช่นนี้ทุกวันทุกคืน แม้แต่เวลาประชวร หมอห้ามไม่ให้ลุกจากพระที่

ก็ทรงรำคาญเพราะขาดการทรงพระอักษรเป็นงานประจำอยู่ทุกวัน . . . " 24

" . . . เนื่องจากที่ทรงพระอักษรอยู่มากเป็นประจำ จนมองเห็นด้วยตาชัดว่าพระหัตถ์ขวานั้นใหญ่กว่าพระหัตถ์ซ้าย และส่วนพระคชนี้ตอนที่ใช้จับปากกานั้นก็พลอยด้านแข็งไปอีกด้วย ถ้าจะพูดกันง่าย ๆ ก็คือ ทรงเป็น " ตาปลา " ที่พระครรรชนี (นิ้วพระหัตถ์) . . . พระองค์ทรงรักความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการทรงพระอักษรหนังสือเป็นที่สุด เพราะฉะนั้นสมุดที่พระองค์ทรงเขียนออกมาด้วยลายพระราชหัตถ์แต่ละเล่มนั้น จึงเป็นของอันมีค่าเหลือล้นในทางประวัติศาสตร์ของชาติไทย เพราะงานที่พระองค์ทรงนำออกจากพระปรีชาญาณจากที่โต๊ะทรงพระอักษรนั้น เมื่อพิจารณาให้ละเอียดแล้ว จะเห็นว่า เป็นงานที่ออกมาอย่างประณีตบรรจง . . . " 25

จากพระราชกรณียกิจในการทรงพระอักษรประจำวันดังกล่าว จึงอาจกล่าวได้ว่า ตลอดพระชนม์ชีพของพระองค์ทรงอยู่กับหนังสือ เรียกได้ว่า **ชีวิตของพระองค์ คือ วรรณกรรมและวรรณกรรม คือชีวิตของพระองค์** พระราชกรณียกิจ พระราชจริยาวัตร และผลงานต่าง ๆ ทางด้านวรรณกรรมซึ่งเกิดจากผลแห่งการตรากตรำงานหนักของพระองค์ ได้ก่อให้เกิดประโยชน์ในการช่วยพัฒนาภูมิปัญญาของคนในสังคมไทย เพราะวรรณกรรมเหล่านั้นนอกจากจะให้ความเพลิดเพลินต่อผู้อ่านแล้ว ขณะเดียวกันสาระของวรรณกรรมดังกล่าวก็เป็นเครื่องอบรมจิตใจของประชาชนไปพร้อม ๆ กัน

24 จมื่นอมรรตุมารักษ์ , พระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว , 4: 18 - 24.

25 เรื่องเดียวกัน , หน้า 26 - 28.

3. ความสำคัญของพระนามแฝง " อัสวพาหุ "

ในบรรดาพระราชนิพนธ์ต่าง ๆ ของพระองค์นั้น มีทั้งใช้พระนามจริงและทรงใช้พระนามแฝง ถ้าเป็นเรื่องราวที่ต้องการแสดงความคิดเห็นโดยส่วนพระองค์แล้วมักจะทรงใช้พระนามแฝง เพื่อแทนพระองค์เป็นส่วนใหญ่ นอกจากจะสามารถแสดงความคิดเห็นโดยใช้พระนามแฝง เป็นตัวแทนของราษฎรสามัญคนหนึ่งแล้ว ขณะเดียวกันก็สามารถที่จะรับรู้ความคิดเห็นของประชาชนคนอื่น ๆ ที่ได้แสดงความคิดเห็นออกมาด้วย เพราะในการเขียนนี้ไม่ใช่เป็นการเขียนในนามพระเจ้าแผ่นดิน แต่เขียนในนามของคนไทยคนหนึ่งเท่านั้น จากการที่ทรงใช้พระนามแฝงในการสร้างสรรค์งานวรรณกรรมของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ฯ นั้น น่าจะพิจารณาได้ว่านอกจากจะเป็นการที่ทรงปฏิบัติตามธรรมเนียมในการแต่งหนังสือที่นิยมใช้นามปากกาแล้ว คงจะทรงมีพระราชประสงค์ที่จะปลุกใจ จูงใจ ชักชวน สั่งสอน และแนะนำชาวไทยในเรื่องต่าง ๆ ให้มีน้ำหนักรวมมากขึ้น จะเห็นได้ว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ฯ ได้ทรงพระบรมราโชบายอันเป็นกลไกทางการเมืองที่ฉลาดล้ำที่ทรงใช้พระนามแฝงเป็นตัวแทนของพระองค์

ด้วยเหตุผลทางการเมือง การปกครอง ในการเผยแพร่แนวความคิด และอุดมการณ์ทางการเมือง ดังที่กล่าวมาแล้วจึงทรงใช้พระนามแฝงโดยทรงพระราชนิพนธ์เรื่องราวทั้งที่เป็นสารคดี และบทความอันเป็นการแสดงออกซึ่งความคิดเห็นในทางก่อให้เกิดสารัตถประโยชน์แก่สังคมส่วนรวมไปลงหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ เช่น สมุทสรสาร ทวีปัญญา คุสิตสมิต วิทยากรย์ และหนังสือพิมพ์ไทย นามปากกาที่ใช้ นอกเหนือจากพระนามจริงอันเป็นที่รู้จักกันก็คือ

1. เลขานุการ เป็นพระนามแฝงที่เกิดขึ้นเมื่อออกหนังสือทวีปัญญาฉบับปฐมฤกษ์ในปี พ.ศ. 2447 ก่อนเสด็จขึ้นครองราชย์สมบัติ เพราะพระองค์ทรงเป็นเลขานุการของหนังสือพิมพ์นั้น

2. นายแก้ว นายขวัญ มักจะทรงใช้เฉพาะการทรงพระราชนิพนธ์ เรื่องนิทานแบบไทย ๆ

3. สุกรีพ เป็นพระนามแฝงในหนังสือทวีปัญญาสมัยเดียวกัน แต่เป็นเรื่องราวของสงครามที่สมมติขึ้นมาจากเรื่องที่เกิดขึ้นในสมัยนั้นจริง ๆ หรือบางทีอาจมีเรื่องอื่น ๆ

4. น้อยลา เป็นพระนามแฝงที่ใช้ในพระราชนิพนธ์แบบชวนหัวในหนังสือ

" ทวีปัญญา " ก่อนเสวยราชย์สมบัติ

5. พระขรรค์เพชร เป็นพระนามแฝงในพระราชนิพนธ์เกี่ยวกับบทละครย่อยต่าง ๆ ก่อนเสวยราชย์สมบัติ

6. ศรีอยุธยา ส่วนใหญ่เป็นพระนามแฝงที่ใช้ในบทละครที่แฝงความคิดในเรื่องต่าง ๆ เช่น " แก้วแก้ว " , " โพงพาง " , " วิสัยเลือกคู่ " , " ลำดี่ " , " หลวงจำเนียรเดินทาง " , " ทำนอรอง " , " เสียดสะ " , " สักกระวาชชายทะเล " , " สักกระวาน้ำหนาว " , " ฉวยอำนาจ " , " งคการสมรส " , " มเหศวร " , " วิวาห์พระสมุทร " ฯลฯ

7. รามจิตติ หรือ ร.จ. มักจะเป็นพระนามแฝงในเรื่องเกี่ยวกับบ้านเมือง หรือ เสือป่า เช่น " ปลุกใจเสือป่า " , " ประโยชน์แห่งถนนในหัวเมือง " , " อำนาจคือธรรม " , " ดำนาจชาติอัน " , " ดำน้ำพริกละลายแม่น้ำ " , " ไม่ต้องการเหย้า " ฯลฯ

8. พันแหลม เป็นพระนามแฝงพระราชทานบทความแก้ทหารเรือ โดยสมมติพระองค์เป็นแคęcศ พันจ่า

9. นักเรียนเก่า มักจะเป็นพระนามแฝงเรื่องราวเกี่ยวกับการเขียนสะกดการ์นต์ต่างๆ คล้ายกับทรงสอนวิชาอักษรศาสตร์

10. อ.พ. ทรงใช้เมื่อให้ความเห็นเรื่องการใช้คำว่า " เอดิเตอร์ " ควรจะแปลเป็นคำว่า " บรรณาธิการ " (อ.พ. น่าจะมาจากพระนามแฝง " อัสวาทู ")

11. หนานแก้วเมืองบูรณ์ ทรงใช้แต่งเรื่อง ลิลิตพ่าย เป็นเรื่องประเภทนิราศพระราชนิพนธ์ไว้ เมื่อยังเสด็จดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช (พ.ศ. 2448) พระนามแฝง ว่า " หนานแก้วเมืองบูรณ์ " นี้ มีผู้อธิบายว่า ²⁶

หนาน ตามภาษาในมณฑลพ่าย หมายความว่า เป็นผู้ได้เคยอุปสมบทเป็นพระภิกษุแล้ว

แก้ว หมายความว่า วชิราวุธ

เมืองบูรณ์ หมายความว่า ทรงกรมเทพทวาราวดี

²⁶ ไสว วัฒนเศรษฐ , เกียรติคุณพระมงกุฎเกล้ากษัตริย์นักปราชญ์ของชาติไทย (พระนคร : โรงพิมพ์วัฒนาพานิช , 2500) , หน้า 191.

12. อัสวพาหุ เป็นพระนามแฝงใช้ในพระราชนิพนธ์สำคัญ ๆ ที่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับชาติ บทความปลุกใจ ซึ่งเป็นพระบรมราโชบายในภายหลังเมื่อเสด็จขึ้นครองราชย์แล้ว พระนามแฝง " อัสวพาหุ " มีความสำคัญอย่างยิ่งในพระราชนิพนธ์งานวรรณกรรม เพื่อเป็นการสื่อแนวความคิด และอุดมการณ์ทางการเมืองของพระองค์ ขณะที่ปกครองบ้านเมืองไปยังประชาชนที่อยู่ภายใต้การปกครองของพระองค์

ที่มาของพระนามแฝง " อัสวพาหุ " นั้น จมื่นอมรรตวรักษ์^{*}ได้อธิบายไว้ในนามแฝงของมหาบุรุษ * ว่า มีที่มาจากบท " พุทธคุณ " ขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้า

อิติปิโส ภะคะวา อะระหัง สัมมาสัมพุทธโ วิชชาจะระณะ สัมปันโน
สุกะโตโลกวิทู อะนุตตะโร ปุริสะทัมมะสาระถิ สัตถาเทวะมนุสสานิ พุทโธภะคะวา
คำว่า " อะนุตตะโร ปุริสะทัมมะสาระถิ " นั้น สมเด็จพระมหาสมณเจ้า
กรมพระยาวชิรญาณวโรรส แห่งวัดบวรนิเวศวิหาร ทรงแปลว่า " เป็นสารถิแห่งบุรุษพึง
ฝึกได้ไม่มีผู้อื่นยิ่งไปกว่า " 27

จะเห็นได้ว่าคำอธิบายนี้แสดงให้เห็นว่า ในสมัยโบราณนั้นกษัตริย์เป็นตระกูลของพวกนักรบ และม้าเป็นพาหนะที่ใช้ในการสงคราม ผู้มีฝีมือการรบบนหลังม้าจึงเรียกว่าเป็น " อัสวิน " นอกจากจะเป็นผู้มีฝีมือในทางการรบ มีความรู้ความสามารถแล้ว ขณะเดียวกันก็ต้องเป็นผู้ชำนาญในการขับขี่ และบังคับม้าด้วย

* สรุปลความจาก จมื่นอมรรตวรักษ์ , " มหาดเล็กในทำเนียบ สุนัขปริศนา
นามแฝงของมหาบุรุษ (กรุงเทพฯ ๑ : องค์การค้าของคุรุสภา , 2517) , หน้า 100.

ด้วยเหตุนี้จึงใช้ศัพท์ว่า สารถิในบทที่ยกมากล่าวนี้ เพื่อแสดงความจริงที่ทรงเป็นผู้ฝึกคนให้คู่กับฝึกม้าขับรถ ศัพท์ว่า " ปุริสะทัมโม " บรูษผู้ฝึกได้นั้น หมายถึงคนมีนิสัยที่อาจฝึกให้ดีได้ และตั้งใจจะเข้าใจพระธรรมเทศนา แม้ฟังด้วยตั้งใจจะจับเอาข้อบกพร่องขึ้นยกโทษเช่นเดียวกับที่ ฝ่ายคนโง่ที่เทียบด้วยคนป่าดอย ไม่สามารถจะฝึกได้เหมือนคนที่ไม่ตั้งใจ ฟังพระธรรมเทศนา เพื่อหาความเข้าใจก็เป็นบรูษที่ฝึกไม่ได้ ส่วนคุณศัพท์ " อะนุตตะโร " แปลตัดความว่าเป็นเยี่ยม หมายถึงว่า ทรงฝึกดีกว่าสารถิฝึกม้าด้วยไม่ได้ใช้อาญาหักหาญ และรู้จักใช้อุบายให้เหมาะแก่บุคคล และคนที่ทรงฝึกแล้วย่อมดีกว่าม้าที่ฝึกแล้ว 28

ดังนั้นที่มาของพระนามแฝง " อัสวพาหุ " จึงสันนิษฐานว่าน่าจะได้อมาจากชื่อของพระพุทธคุณ โดยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทำหน้าที่เป็น " อัสวพาหุ " ซึ่งหมายถึงผู้บังคับม้า ผู้ฝึกม้าอันมาจาก " อัสว " แปลว่า ม้า " พาหุ " เป็นคำเดียวกับคำว่า พาหะ ซึ่งตรงกับความหมายในบทพระพุทธคุณ จึงทรงนำมาใช้เพื่ออบรมสั่งสอนประชาชนซึ่งอยู่ใต้พระบรมโพธิสมภารของพระองค์

นอกจากพระนามแฝงภาษาไทยแล้ว ยังมีพระนามแฝงภาษาอังกฤษสำหรับพระราชนิพนธ์ งานวรรณกรรมที่เป็นภาษาอังกฤษอีกด้วย * เช่น Dilton Marsh ,

28 เรื่องเดียวกัน , หน้า 101.

* บทพระราชนิพนธ์ภาษาอังกฤษหลายเล่มได้รับการแปลเป็นภาษาไทย เช่น The German Series. (จดหมายจากเยอรมนี) by Carlton H. Terris. แปลโดย ละม้ายมาศ สรทัตต์ กรุงเทพ ฯ : โรงพิมพ์ไทยเกษม , 2525 44 หน้า A Turn of Fortune's Wheel ; a dramatic sketch in six scenes . (โชคหมุนเวียนเปลี่ยนได้ทุกทุกวัน) by Dilton Marsh . แปลโดย ม.ล. ปิ่น มาลากุล กรุงเทพ ฯ : อมรินทร์การพิมพ์ , 2524 57 หน้า

Carlton H.Terris , Robert Marshall , Marcus Virginius พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ฯ ได้ทรงพระราชนิพนธ์ ผลงานวรรณกรรมทั้งที่ทรงใช้พระนามจริง และพระนามแฝงไว้อย่างมากมาย โดยเฉพาะที่ทรงแสดงเกี่ยวกับความคิดเห็นต่อเหตุการณ์บ้านเมือง การปลุกใจ เตือนใจ ให้ประชาชนมีความรักชาติ นั้น พระองค์จะทรงพระราชนิพนธ์ลงในหนังสือพิมพ์ไทยโดยใช้พระนามแฝงว่า " อัสวพาหุ " หรือแม้แต่การแสดงความคิดเห็น การโต้ตอบที่รุนแรงก็จะทรงใช้พระนามแฝง " อัสวพาหุ " เป็น ตัวแทน

" ถ้อยคำเหล่านี้ ข้าพเจ้าตั้งใจกล่าวให้คนไทยที่ร่วมชาติ และมีความจงรักภักดี ข้าพเจ้าไม่ได้ตั้งใจจะสืขอให้ควาย (หรือสัตว์อะไรอื่น ๆ) ฟัง เพราะฉะนั้น ถ้าจะมีสัตว์อะไรร้องโต้ขึ้น ข้าพเจ้าก็จะไม่ถือเป็นการรบกวนเลย และเอาไสรยเหตุที่ข้าพเจ้าพูดภาษาสัตว์ไม่เปน ข้าพเจ้าคงไม่พยายามร้องแข่งกับสัตว์เลยทีเดียว " 29

บทความข้างต้นจากเรื่อง " ความเป็นชาติโดยแท้จริง " เป็นบทความของ " อัสวพาหุ " ที่แสดงถ้อยคำรุนแรงมิใช่น้อยในฐานะของผู้ปกครอง แต่พระองค์ทรงดำเนินพระบรมราโชบายที่ฉลาดล้ำ ซึ่งมีพระนามแฝง " อัสวพาหุ " เป็นตัวแทนพระองค์ในการตอบโต้การมกกันอย่างแข็งกร้าวในเชิงทางการเมืองโดยที่มีผู้สนใจกันมาก และประชาชนส่วนใหญ่ไม่รู้ว่าเป็นใคร

ความสำคัญของพระนามแฝง " อัสวพาหุ " ที่สำคัญนอกเหนือจากเป็นพระนามแฝงที่แสดงออกถึงความคิดเห็นต่อการเมือง การปกครองของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ แล้ว พระนามนี้ยังแสดงให้เห็นถึงความชัดเจน ความสอดคล้องของเหตุการณ์ และ

29 อัสวพาหุ , " ความเป็นชาติโดยแท้จริง , " ใน ความเห็น 10 เรื่องของอัสวพาหุ (คัดจากหนังสือพิมพ์ไทย พ.ศ. 2458), หน้า 52.

สถานการณ์ที่เกิดขึ้นในขณะที่พระองค์ทรงครองราชย์อยู่ได้เป็นอย่างดี เพราะพระนามแฝง " อัสวพาหุ " ทรงใช้กับวรรณกรรมที่พระราชานิพนธ์ขึ้นในภายหลังที่พระองค์ทรงขึ้นครองราชย์สมบัติแล้วบทพระราชานิพนธ์ที่ทรงใช้พระนามแฝง " อัสวพาหุ " นี้ ถึงแม้จะทรงพระราชานิพนธ์ขึ้น เป็นระยะเวลาอันยาวนานแล้วก็ตาม แต่เนื้อหา แก่นคิดที่ได้จากเรื่องนี้ก็ยังมีเหมาะสมสำหรับที่จะใช้ปลุกใจประชาชนชาวไทยทั้งในปัจจุบัน และอนาคต เช่นในเรื่อง ยุทธภัก เมืองไทยงตื้นเถิด เนื่องด้วยการมหาสงคราม ก็เป็นการเตือนสติประชาชนให้มีความพร้อมเสมอ ควรตั้งอยู่ในความไม่ประมาท แม้เราต้องการที่จะร่วมสงครามแต่เราก็ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้

วรรณกรรมอันทรงคุณค่าของ " อัสวพาหุ " ได้มีการรวบรวมจัดพิมพ์ใหม่ขึ้นหลายครั้งทั้งในรัชกาลของพระองค์ และในสมัยต่อมา จึงทำให้วรรณกรรมของอัสวพาหุเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย สำหรับสำเนาหลายพระหัตถ์อันเป็นต้นฉบับจริงนั้นได้ถูกจัดเก็บไว้ในหอวิชาฐานุสรณ์ภายในหอสมุดแห่งชาติท้าวสุกรี

4. ความหมายของแนวความคิดและอุดมการณ์ทางการเมือง

แนวความคิดทางการเมือง (Political Thought) หมายถึงความคิดเกี่ยวกับการเมือง หรือการปกครอง การใช้อำนาจโดยทั่วไป³⁰ เป็นความคิดในลักษณะกว้าง ๆ อันเป็นความคิดเชิงประวัติศาสตร์³¹ และเป็นเรื่องของความคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองและผู้อยู่ใต้การปกครอง ลักษณะที่มาของอำนาจผู้ปกครอง บทบาทของผู้ปกครอง

³⁰ กระมล ทองธรรมชาติ , ประชาธิปไตยกับสังคมไทย (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช , 2516) , หน้า 39 .

³¹ ชลัช จงสืบทันท์ , " เอกสารคำบรรยายแนวความคิดทางการเมืองเบื้องต้น , " มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร , 2518 . (อัดสำเนา)

และความสัมพันธ์ระหว่างผู้อยู่ใต้การปกครองกับสถาบันทางการเมือง 32

ความคิดทางการเมืองนั้น มักถูกกำหนดโดยสภาพสังคม เป็นระบบความคิดที่เป็นแนวทางปฏิบัติที่ผู้มีส่วนร่วมทางการเมืองใช้เป็นเครื่องมือในการโจมตี หรือสนับสนุนสถาบันใดสถาบันหนึ่ง และต้องการแพร่ขยายให้มวลชนรับรู้และปฏิบัติตาม ในลักษณะนี้ความคิดทางการเมือง จึงมีส่วนสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับอุดมการณ์ทางการเมือง ความคิดทางการเมือง อาจเปลี่ยนแปลงไปได้ตามกาลสมัย ในกรณีที่ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมมีมาก ความคิดทางการเมืองก็มักจะแปรเปลี่ยนไปด้วย ในสังคมที่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจ มีน้อย เรามักจะพบว่า ความคิดทางการเมือง ความคิดหนึ่งจะมีความต่อเนื่องอย่างมาก คาสสมัย 33

อุดมการณ์ (Ideology) หมายถึงความเชื่อ แต่ความเชื่อโดยทั่วไป ไม่เรียกว่าอุดมการณ์ ความเชื่อที่จะเรียกว่าอุดมการณ์ได้นั้น จะต้องเป็นความเชื่อที่คนยึดถือร่วมกันและนำเอาความเชื่อมั่นมาเป็นหลักเกณฑ์ในการประพฤติ ปฏิบัติตัวในหลายๆ โอกาสหลายๆ กรณี อุดมการณ์มีลักษณะเป็นการชวนเชื่อชักจูงใจ และมีการแนะนำข้อปฏิบัติต่างๆ ไว้ด้วย จะเป็นทางตรงหรือทางอ้อมก็ตาม 34

32 เอ็ม . เจ . ฮาร์มอน , แนวความคิดทางการเมืองจากเพลโตถึงปัจจุบัน , แปลโดย เสน่ห์ จามริก (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , 2515) , หน้า 3 - 8 .

33 สมบัติ จันทรวงศ์ และช้อยนันต์ สมุทวณิช , ความคิดทางการเมืองไทย (เอกสารวิชาการหมายเลข 6 สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , 2531) , หน้า 4 .

34 ช้อยนันต์ สมุทวณิช , อุดมการณ์ทางการเมือง (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย , 2517) , หน้า 10 - 11 .

อุดมการณ์ทางการเมือง (Political Ideology) หมายถึง " ลัทธิทางการเมืองเมืองที่อธิบายความเป็นมาของระบบสังคมมนุษย์ในอดีต สภาพความเป็นอยู่ปัจจุบัน และแนวโน้มของอนาคต วางแนวทางการประพฤติปฏิบัติสำหรับสมาชิกในปัจจุบัน และสำหรับการบรรลุถึงความมุ่งหวังของอนาคต พร้อมทั้งให้ความหมายแก่ชีวิต แก่ความประพฤติและความสัมพันธ์ที่มนุษย์มีต่อสิ่งแวดล้อม และระบบสังคมทั้งหมด " 35

อุดมการณ์ทางการเมืองเป็นแนวความคิดทางการเมืองที่มีบทบาทสำคัญในการรวมชุมชนไว้ด้วยกัน เพราะอุดมการณ์ทางการเมืองชี้ให้เห็นถึงสิ่งที่ทุก ๆ คนมีร่วมกัน มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นในสังคมซึ่งมีกลุ่มชนที่ต่างเชื้อชาติ ต่างภาษา ต่างวัฒนธรรมอยู่ร่วมกัน ความแตกต่างของกลุ่มชนทำให้แต่ละกลุ่มมีการมองโลก มีทัศนคติที่ไม่เหมือนกัน หรืออาจยึดถือศาสนาหรือความเชื่อที่แตกต่างกันไป ผู้นำของประเทศที่มีลักษณะสังคมเช่นนี้ ย่อมประสบความยากลำบากในการรวมชาติ อุดมการณ์ทางการเมืองแห่งชาติจึงจะทำหน้าที่เป็นศูนย์รวมของชนหลายกลุ่มในสังคมเดียวกันได้เป็นอย่างดี 36

จากแนวความคิดเบื้องต้นนี้ สามารถเป็นพื้นฐานนำไปสู่ความเข้าใจรายละเอียดในบทต่อไป

35 ลิขิต วีระเวทิน , " อุดมการณ์ทางการเมืองและการพัฒนาประเทศ , " ใน อุดมการณ์กับสังคมไทย (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , 2515) , หน้า 117 , อ้างถึงใน ชัยอนันต์ สมุทวณิช , อุดมการณ์ทางการเมือง (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เคเส็ดไทย , 2517) , หน้า 14 .

36 ชัยอนันต์ สมุทวณิช , อุดมการณ์ทางการเมือง , หน้า 14 .